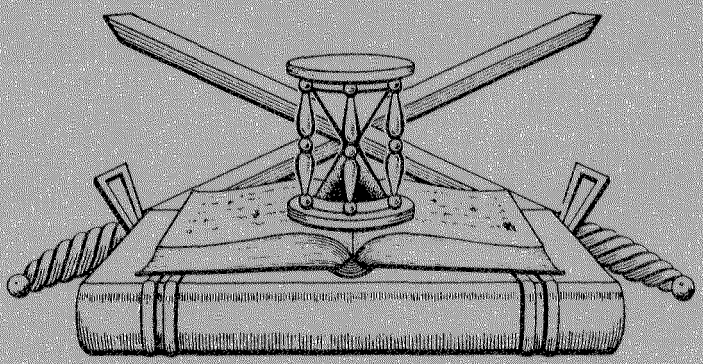
mei 1974

MARS ET HISTORIA

ORGAAN

VAN DE
NEDERLANDSE VERENIGING
TER BEOEFENING VAN DE
MmilitaIRE HISTORIE

OPGERICHT 20 AUGUSTUS 1966

SAMENSTELLING VAN HET ALGEMEEN BESTUUR:

Voorzitter	:	F.L. Diekerhoff
Ondervoorzitter	:	J. Albarda
1e Secretaris	:	F.J. van Lier
2e Secretaris	:	H. Ringoir
Penningmeester	:	C.J. Kneppelhout
Archivaris	:	J.J.B.J. Bouvy
Leden	:	Jhr. D.J.H.N. den Beer Poortugael
		B.C. Cats
		W.F.K. Engelbrecht
		Mr. C.H. Evers
		C.A. Heshusius
		F.J.A. Lutz
		Drs. G.J.A. van Ojen jr.
		Mr. Ch.L.M. Schaepman

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:

Voorzitter	:	Oranje Nassaustraat 1, Geldermalsen, Tel. 03455-1773
Ondervoorzitter	:	Laan van Clingendael 121, 's-Gravenhage, Tel. 070-246843
1e Secretaris	:	Savelbos 325, Zoetermeer
2e Secretaris	:	Laan van Nieuw Oost-Indie 289, 's-Gravenhage, Tel. 070-839994
Penningmeester	:	Bremstraat 26, Den Helder, Tel. 02230-12153

Contributie bedraagt per jaar min. f 20,00, te storten op giro 14700 van de Algemene Bank Nederland N.V. te Den Helder, ten name van de Nederlandse Vereniging Militaire Historie of op giro 29.40.790 van de Nederlandse Vereniging Militaire Historie te Den Helder.

SAMENSTELLING REDAKTIE-WERKKOMMISSIE:

Redactieadres: Columbusstraat 260, 's Gravenhage, tel. 462729
M. Boerma
C.A. Heshusius
E.W. van Popta.

SAMENSTELLING REDAKTIE-ADVIESKOMMISSIE:

F.L. Diekerhoff
Mr. C.H. Evers
Drs. G.J. van Ojen jr.
H. Ringoir.

AFDELINGSKORRESPONDENTEN: Zie binnenomslag van de achterzijde.

MARS ET HISTORIA

9e jaargang
nummer 1
mei 1974.

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire- en semi- militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

INHOUD

Bestuursmededelingen.

Berichten van andere verenigingen.

Uit de militaire vakpers.

Niets nieuws onder de zon.

Het Afwikkelingscommando van de Koninklijke Landmacht in Indonesië, (1950-1951), III
door M.L. van Ham.

De gepantserde schepen van de Koninklijke Marine, (I),
door J.K.M. Bottema.

'Studieafdeling Militaire Muziek'
door Mr. R.A. Schimmel.

BESTUURSMEDEDELINGEN

Contributie 1974

Bij het schrijven van deze oproep (medio april) hebben ongeveer 125 leden hun contributie voor het jaar 1974 nog niet overgemaakt! ! !

Een dringend verzoek derhalve aan deze leden om dit alsnog zo spoedig mogelijk te doen door storting op postrekening 2940790 t. n. v. penningmeester Ned. Vereniging ter beoefening Militaire Historie te Den Helder of door storting op de rekening bij de Algemene Bank Nederland te Den Helder, rekeningnummer 58. 72. 29. 101 t. n. v. Ned. Vereniging ter Beoefening van de Militaire Historie.
De contributie bedraagt minimaal f 20, --.

BERICHTEN VAN ANDERE VERENIGINGEN

Oprichting vereniging van OnderOff en oud Onderoff van het wapen van de Verbindingsdienst

Op 18 februari 1974 werd in Ede bovenstaande vereniging opgericht.
Bij de oprichting hebben zich reeds ca. 175 Onderoff. en oud Onderoff. als lid laten inschrijven, een resultaat dat tot voldoening stemt.
De doelstelling van deze vereniging is o. a. het onderhouden van de band in het Onderoff. corps. Het organiseren van reünieën en bijeenkomsten.
Het organiseren van excursies.
Het bevorderen en het instandhouden van het wapenmuseum van de verbindingsdienst.
Het uitgeven van een periodiek.
Zij die tot de VbdD behoren en zich aan willen sluiten worden verzocht contact op te nemen met de secretaris van deze vereniging,

de AOO W.F. Kielman Sie VbdD T B Z
Seeligkazerne BREDA

UIT DE MILITAIRE VAKPERS

In het nummer 3, jaargang 143, maart 1974 van de 'Militaire Spectator' troffen wij tot onze blijdschap diverse zaken betreffende de traditie.
Losse nummers zijn voor f 2,50 verkrijgbaar; correspondentie adres: Adm. Mil. Spect, p/a Bureau Voorlichting MvD, Spui 32, Den Haag, tel. 070-721464.
Op het titelblad treffen wij reeds een historische prent aan, voorstellende de vaandeluitreiking op de Maliebaan te Den Haag, op 21 september 1893, een reproductie van de bekende schilder Hoynck van Papendrecht. De jonge, 13-jarige vorstin, Koningin Wilhelmina, reikte de nieuwe vaandels en standaarden uit, staande in een open caléche, bespannen à la Daumont. Zij werd ter zijde gestaan door haar moeder, Koninging Regentes Emma.

In een redactioneel artikel, 'Traditie', vernemen wij de merkwaardige relatie tussen de hedendaagse bedenkelijke waardering die een klein doch luidruchtig deel van de natie voor de krijgsmacht heeft, en het sluiten van de gelederen door vele leden van de krijgsmacht en een enorme groei van belangstelling bij het publiek voor alle militaire manifestaties.
Er zijn maar weinig schrijvers over traditie (volgt een opgave) en het zou gewenst zijn dat hierover meer zou worden gepubliceerd. Traditie is juist de brug tussen de generaties, omdat de diepere zin daarvan is, dat "zij conserveert hetgeen behoort te worden overgedragen.
En dat is niet het dode, maar het levende uit een waardevol verleden".

Een volgend artikel in genoemd nummer heet "Traditiehandhaving en historische verzamelingen".

Traditie Infanterie: bij het Opleidingscentrum Infanterie (p/a Lt. Kol. C. Schuitemaker, Jan van Nassaukazerne, Harderwijk) zal een historische infanterie verzameling worden opgericht. Het OCI zal dankbaar zijn voor elke bijdrage hoe bescheiden ook die een ieder ter beschikking zal willen stellen (uniform- en uitrustingsstukken, oude zakboekjes, foto's afbeeldingen, miniaturen enz. betrekking hebbend op de infanterie in de KL of uit het voormalige KNIL). Op te zenden naar bovengenoemd adres, of, als verzending niet goed mogelijk is, even schrijven; dan wordt het opgehaald. Zij die een geldelijke bijdrage willen storten: postgiro 905938 van de Algemene Bank Nederland te Harderwijk, onder vermelding van Officiersfonds OCI, nr. 597029237, t. b. v. Hist. verz.
Traditie van het Dienstvak van de Technische Dienst: ook hier zal men een traditieverzameling en - archief oprichten voor de vele interessante zaken uit de korte geschiedenis van de TD, of zoals die vroeger in KL en KNIL ook geheten heeft: REME, RIMI of LTD. Het adres: p/a maj. H. Huigen, Kromhoutkazerne, Utrecht.

En last but not least: twee artikelen betreffende de Rijdende Artillerie, meer populair bekend onder de naam van 'Gele Rijders'. Een der stukken gaat over de Britse 'The King's Troop, Royal Horse Artillery, het andere over de zinvolle traditie bij het Nederlandse 'Korps Rijdende Artillerie' welks museum in de Oranje Kazerne te Schaarsbergen, bij Arnhem is te zien. Telefonisch aanvragen bij kapt. adj. 085-457311.
Wij complimenteren de Militaire Spectator met deze publicaties en hopen dat ook onze leden zullen bijdragen, aan de verzamelingen van de Infanterie en de Technische Dienst, terwijl wij het Korps Rijdende Artillerie veel succes toewensen op de weg met de levende traditie.

NIETS NIEUWS ONDER DE ZON

In de rede uitgesproken door de Gouverneur van de Koninklijke Militaire Academie te Breda ter gelegenheid van de 145e diës natalis op 23 november 1973 heeft Z. H. E. G. een passage voorgelezen uit het zakboekje van een soldaat van de vestingartillerie, anno 1887.
Dit citaat werd enige jaren geleden afgedrukt op de voorpagina van "Spes".
Er boven staat: Bepalingen en voorschriften waarvan de kennis voor ieder militair onmisbaar is.
En verder: Grondslagen van de ondergeschiktheid.

Citaat: ' Zijne Majesteit de Koning begeert, dat bij alle korpsen eene trapsgewijze ondergeschiktheid worde onderhouden, welke, zonder iets van hare kracht te verliezen,

' zacht en vaderlijk zij en, op rechtvaardigheid en standvastigheid gegrond, alle onder-
' drukking uitsluit, terwijl zij de ondergeschikten tot het waarnemen hunner plichten aanhoudt.
' De Koning wil dat de soldaten met zachtheid en menslievendheid worden behandeld, dat hun
' nimmer onrecht worde gedaan, dat zij in hunne meerderen in alle opzichten welwillende
' voorgangers vinden; dat de straffen, welke sommigen mochten verdienen overeenkomstig de
' wet worden toegepast en dat de officieren hen leiden, besturen en beschermen met die zorg
' en belangstelling, welke zij verschuldigd zijn aan mannen, van wier dapperheid en gehoor-
' zaamheid zij een gedeelte van hun roem te verwachten hebben.

" Einde citaat.

Noot van de Redactie: Als men dit fragment ontdoet van het jasje van de 19e eeuw, vraagt men zich toch wel af waarvoor zoveel nieuwlichterij van deze jaren wel nodig is . . . . . .

HET AFWIKKELINGSCOMMANDO VAN DE KONINKLIJKE LANDMACHT IN INDONESIË (1950 - 1951), III

door M. L. van Ham

5. Opheffing

Zoals reeds is vermeld, werd het Afwikkelingscommando KL op 31 mei 1951 opgeheven. De nog lopende zaken van het commando werden overgedragen aan het Nederlandse Hoge Commissariaat te Djakarta; daartoe behoorden o. a. financiële afwikkeling, desertie-zaken, e. d.
Na een ceremonieel afscheid van de doden op het Nederlandse ereveld Menteng Pulu te Djakarta, vertrok de laatste afwikkelingscommandant tevens laatste Nederlandse troepen-commandant, naar Nederland. Deze, de kolonel A. van Santen, kwam op 4 juni 1951 op Schiphol aan met zijn chef staf de luitenant-kolonel J. G. Smit.
Anderhalf jaar na de souvereiniteitsoverdracht keerden de laatste Nederlandse landstrijd-krachten met hun commandant uit Indonesië terug. De laatste fase van de geschiedenis van KL en KNIL in Indonesië was afgesloten.
Alleen de Nederlandse Militaire Missie bleef in Indonesië doorwerken.
De afwikkeling van de Koninklijke Marine in Indonesië laten wij buiten beschouwing door gebrek aan gegevens.

6. Verschillende afwikkelingsproblemen

Het afwikkelingscommando heeft met veel moeilijkheden te kampen gehad.
Enkele daarvan willen wij tot slot bespreken t. w. : de positie van de afwikkelingscommandant, transport en verbindingen, vertragende incidenten, de Ambonnezenkwestie en de overdracht van militaire goederen.

De moeilijke positie van de Afwikkelingscommandant

Zoals blijkt uit de eerder besproken in- en externe bevelsverhoudingen, vertegenwoordigde de Afwikkelingscommandant (A. C,) zijn troepen tegenover de Nederlandse Minister van Oorlog, de Nederlandse Hoge Commissaris (H. C.) te Djakarta, de Sultan van Djocja als Indonesische Defensieminister en de kolonel Simatupang als chefstaf van de Indonesische krijgsmacht (APRI = Angkatan Perang Republiek Indonesia).

Binnen het afwikkelingscommando waren de interne bevelsverhoudingen met hun complicaties, zoals de Ambonnezen-kwestie.
V. w. b. de externe aspecten hadden de A. C. en zijn landstrijdkrachten de status van buitenlandse troepen op het grondgebied van het bevriende Indonesië,
Zij moesten zich gedragen als gasten van de Indonesische regering en neutraal blijven bij binnenlandse Indonesische conflicten. Dit is niet altijd gelukt omdat Nederlandse, maar vooral Indonesische KL-militairen betrokken raakten bij meerdere gewapende Indonesische conflicten, zoals de Makassar-incidenten. Daarvan heeft de Indonesische regering gezegd dat de Nederlandse strijdkrachten "hun gastpositie hadden misbruikt".

De Nederlandse regering, doch in het bijzonder onze Minister van Oorlog en dus ook de A. C., bleven verantwoordelijk voor de gedragingen van de Nederlandse en de Indonesische KL-militairen in Indonesië, totdat deze zouden zijn afgewikkeld, d. w. z. gerepatrieerd, afgevloeid in Indonesië of overgegaan naar het Indonesische leger.
De militaire VN-waarnemers van de UNCI bleven tot april 1951 hun werkzaamheden verrichten bij de controle op de uitvoering van de RTC-overeenkomsten.

De verantwoordelijkheden van de A. C. vormden dus a. h. w. een knooppunt van zowel Nederlandse als internationale militaire en soms semi-diplomatieke, betrekkingen en verplichtingen.
Hier kwamen nog de volgende complicaties bij:

- de Nederlandse kabinetscrisis over Nieuw-Guinea in januari 1951,
- verslechtering van de Nederlands-Indonesische betrekkingen door het Nieuw-Guinea-conflict, dat echter in 1950 en 1951 nog in zijn beginstadium was,
- grote onrust onder de Indonesische - vooral Ambonnese - KL-militairen (ex-KNIL) gepaard gaande met desertie, rebellie en een groeiende anti-Nederlandse stemming.

De repatriëring van de eigenlijke KL verliep min of meer volgens plan.
Daarentegen werd de afwikkeling van het ex-KNIL-personeel en het ex-KNIL-materieel sterk vertraagd, o. a. door incidenten en administratieve moeilijkheden.
Om de Indonesische KL-militairen te kunnen bewaken en beschermen, wilden de afwikkelingscommandanten operationele KL-eenheden van de H-brigade aanhouden in de rayons op Java. Zo ontstond voor de A. C. een "conflict van plichten" door het uiteenlopende afwikkelingstempo van KL-militairen en ex-KNIL-personeel. Over deze vertraging van de afwikkeling waren zowel de Indonesische als de Nederlandse ministers van defensie ontevreden.
Zodoende stond de A. C. steeds van meerdere kanten onder druk, waardoor zijn functie bepaald geen sinecure was.
De laatste loodjes wegen het zwaarst. Vooral de laatste A. C., kolonel van Santen, heeft het moeilijk gehad door o. a. de oplossing van de gecompliceerde Ambonnezen-kwestie en de gecumuleerde vertraging in de personeels-afwikkeling en de materieel-overdracht; waarover later meer.

Transport- en verbindingsmoeilijkheden

De verbindingsafdeling en de DCMV (directie coördinatie militair vervoer) waren belangrijke en onmisbare afdelingen van de staf van het Commando Nederlandse Rayons in Indonesië. Zoals wij hebben gezien moest dit CNRI onder moeilijke geografische, staatkundige en interne omstandigheden in totaal ca. 57.500 militairen, vrouwen en kinderen in tien maanden afwerken. In het uitgestrekte Indonesische eilandenrijk waren daarbij betrouwbare radio- en scheepvaartverbindingen over lange afstand onmisbaar.
Evacuatie- en vaarschema's moesten daarbij vastgesteld, gedistribueerd en vaak gewijzigd worden.
Het afwikkelingstransport in en buiten Indonesië omvatte:

- repatriëring naar Nederland door het Suez-kanaal langs een zeeroute van ca. 17.000 kilometer. De troepen vertrokken daarvoor meestal van inschepingshavens op Java.
- interinsulair vervoer over zee in Indonesië.
- landtransport en luchtvervoer.

Voor dit vervoer over zee over grote afstanden van een groot aantal personen, was er door het hoge aantal benodigde passagierskilometers, vaak gebrek aan scheepsruimte.
Naast Nederlandse KPM-schepen werden daarvoor Nederlandse- en buitenlandse troepentransportschepen met passagiersaccommodatie ingezet.
Daar komt bij dat de Indonesische strijdkrachten vaak KPM-schepen vorderden voor troepenvervoer t.b.v. hun militaire operaties, o.a. in Zuid-Celebes en de Molukken.
Het Nederlandse militaire passagiersvervoer geschiedde gewoonlijk in etappes, van doorgangskamp naar doorgangskamp, bijv. van Menado naar Djakarta en vandaar naar Bandung of Nederland. Een bootreis van Menado naar Djakarta duurde ca. tien dagen.
Men kan zeggen dat de militairen, vrouwen en kinderen in de Nederlandse doorgangskampen allen "onderweg" waren naar een andere bestemming.
Bij het KNIL noemde men hen "subsistenten".
Elke Nederlands militair vervoer in Indonesië moest verder vooraf door de betrokken Indonesische militaire autoriteiten worden goedgekeurd.

Door de nog te behandelen incidenten werden transport en afwikkeling vaak verstoord.
Dit maakte een straffe en centrale leiding binnen het afwikkelingscommando noodzakelijk.
Voor het goed functioneren van deze bevelvoering moesten daarom aan de communicatie tussen afwikkelingscommandant, rayoncommandanten en de wijd verspreide doorgangskampen hoge eisen worden gesteld.
Dit geschiedde via rechtstreeks radio-telegrafisch verkeer. Deze Nederlandse militaire radioverbindingen stonden onder Indonesisch militair toezicht. Zij functioneerden over het algemeen goed, al vielen er wel eens belangrijke verbindingen op critieke momenten uit. In augustus 1950 werd de Nederlandse torpedobootjager Kortenaer naar Makassar gezonden, om tijdens de gevechten aldaar de radioverbindingen met het Nederlandse doorgangskamp Makassar te onderhouden.

Wordt vervolgd.

DE GEPANTSERDE SCHEPEN VAN DE KONINKLIJKE MARINE (I)

door J. K. M. Bottema.

In nummer 5 van de 7e jaargang van ons blad 'MARS ET HISTORIA' vestigde ik de aandacht op de laatste grote slagschepen, de ramtorenschepen uit de zeventiger jaren, van onze vloot.

De "PRINS HENDRIK DER NEDERLANDEN" en de "KONING DER NEDERLANDEN", waren schepen die in iedere vloot tot de sterkste eenheden van hun tijd behoorden. Terwijl andere landen deze politiek van slagschip bouw voortzetten, brak Nederland die af.

In de jaren 1870 tot 1880 bouwden wij slechts klein materieel voor Nederland en licht materieel voor Indië. De Vestingwet van 1874 eiste voor de verdediging van de Nederlandse kust niet minder dan:

vier kustverdedigingsvaartuigen
dertien monitors en
zevenentwintig kanoneerboten.

Inderdaad waren deze schepen in de periode van 1868 tot 1878 allen aanwezig. Wanneer men dan in aanmerking neemt dat in dezelfde tijd nog zes kruisers van het type ATJEH werden gebouwd om samen met de beide ramtorenschepen een krachtig zgn. auxilliair eskader in Indië te vormen, en dat in die jaren onze Marine zijn eerste torpedoboten aanschafte, zal het begrijpelijk zijn dat de werven veel werk hadden.

Een vlootbouwprogramma van 40. 000 ton, daaronder zeventien gepantserde schepen van 1500 ton of meer, in vergelijkbare tonnage hebben wij in later dagen nooit zoveel bezeten aan schepen van een klasse, bijvoorbeeld torpedojagers.

Men zal zich de noodzaak van een dergelijke maritieme krachtsinspanning kunnen afvragen. Nederland was toen een neutraal land, een eiland van rust in een turbulent Europa, en wil dat graag blijven.

En hoewel het gezegde: "Un canon sur terre en vaut dix sur mer", waar was, had de Nederlandse kust met zijn vele zeegaten een te grote uitgestrektheid om overal forten te kunnen bouwen. Drijvende forten waren in dit geval beter.

Welke waren nu die schepen?

De vier kustverdedigingsschepen, ramschepen genoemd en later als pantserschepen gekwalificeerd, waren zeegaande schepen voor het gebruik onder de kust en uitsluitend voor de binnenlandse dienst bestemd. Eenmaal in hun bestaan bezochten enige schepen een buitenlandse haven, n. l. Antwerpen.

In het bijzonder was hun aangewezen operatiegebied de Noordelijke zeegaten.

Later werden hun 23 cm. kanons vervangen door één van 28 cm., zij ontvingen de volgende namen: BUFFEL, STIER, GUINEA en SCHORPIOEN, de eerste en de laatste zijn nog steeds te zien als logementsschip. Misschien wordt een van de twee nog eens in ere hersteld als een museumschip.

De monitors waren laag op het water liggende, gepantserde en van een zware geschuttoren voorziene vaartuigen, vreemd voor hedendaagse begrippen. Ook zij waren voor de binnenlandse dienst, speciaal voor de Zuidelijke zeegaten en de Zuiderzee, bestemd.

De 23 cm. kanons op deze schepen werden ook later vervangen door een 28 cm. kanon.
De monitors waren niet zeewaardig zoals de ondergang van de "ADDER" in 1882 voor de kust van Scheveningen aantoonde.
Alle monitors waren van het dekhuistype, met uitzondering van de vijf rammonitors 2e klasse, type "HYENA" de zgn. gladdeksmonitors. De niet waterdichte luiken naar het benedenschip waren bij dit type niet door dekhuizen beschermd, dit was een van de redenen van de schipbreuk van de "ADDER".
De monitors ontvingen de volgende namen:

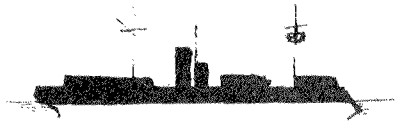
de twee	rammonitors 1e klasse:	DRAAK en MATADOR
een	rammonitor 2e klasse:	LUIPAARD
vijf	rammonitors 2e klasse:	HYENA, PANTER, HAAI, ADDER, WESP
vijf	monitors 2e klasse:	HEILIGERLEE, KROKODIL, CERBERUS, BLOEDHOND, TYGER.

Het grote aantal kanonneerboten bestond hoofdzakelijk uit twee typen, een met een 23 cm. kanon bewapend, het andere type met een 28 cm. kanon.
Later werden de 23 cm. boten omgewapend met een 21 cm. kanon.
Deze scheepjes werden in latere jaren voor velerlei doeleinden gebruikt, veelal na ombouw, als mijnenlegger, visscherijinspectievaartuig, moederschip, enz.
In 1940 namen enkele van deze schepen nog deel aan de strijd op de grote rivieren en op de Zuiderzee.
Tenslotte behoorden tot de 27 kanonneerboten uit deze tijd de vijf riviervaartuigen, met twee kanons van 12 cm. bewapend en door hun geringe diepang zeer geschikt voor het bevaren van de grote rivieren.
Enige van de genoemde schepen zijn:

het 23 cm. kanon-type:	EVER, HYDRA, HAVIK, DOG, BRAK, VOS, LOS, GIER, GEEP, RAAF, DAS, FRET, SPERWER, BEVER.
het 28 cm.kanon-type:	THOR, FREYR, NJORD, TYR, BRAGA, HEIMDALL, BALDER, VIDAR, VALI, ULFR, HADDA, DUFA, UDUR, HEFRING, BULGIA.
het 12 cm. kanon-type:	VAHALIS, ISALA, RHENUS, MOSA, MERVA.

Enige scheepsgegevens:

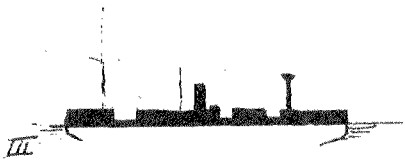
Type		Aantal	Waterverplaatsing	Artillerie		Pantser	Snelheid
Ramschepen		4	2000-2400 ton	2 kns.	23 cm.	150 mm gordel	12 myl
Rammonitors	1e klasse	2	2100 "	2 kns.	28 cm.	140 mm gordel	8 "
Rammonitors	2e klasse	1	1500 "	1 kn.	28 cm.	140 mm gordel	8 "
Rammonitors	2e klasse	5	1500 "	2 kns.	23 cm.	140 mm gordel	8 "
Monitors	2e klasse	5	1500 "	2 kns.	23 cm.	140 mm gordel	8 "
Kanonneerboten	2e klasse	14	200 "	1 kn.	23 cm.		
Kanonneerboten	1e klasse	16	250 "	1 kn.	28 cm.		
Riviervaartuigen		5	370 "	2 kns.	12 cm.		7 "

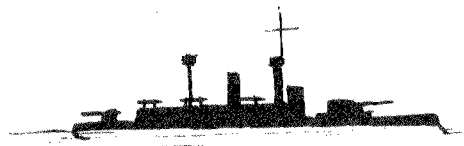
I

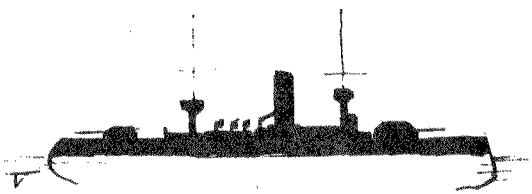
II

III

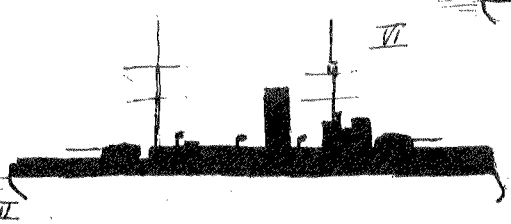
IV

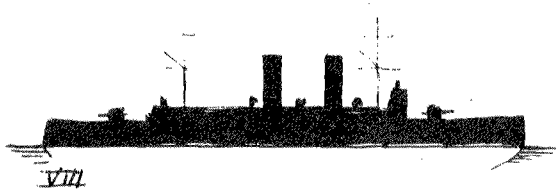
V

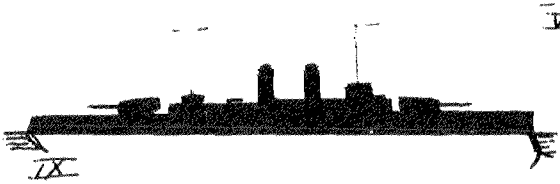
VI

VII

VIII

IX

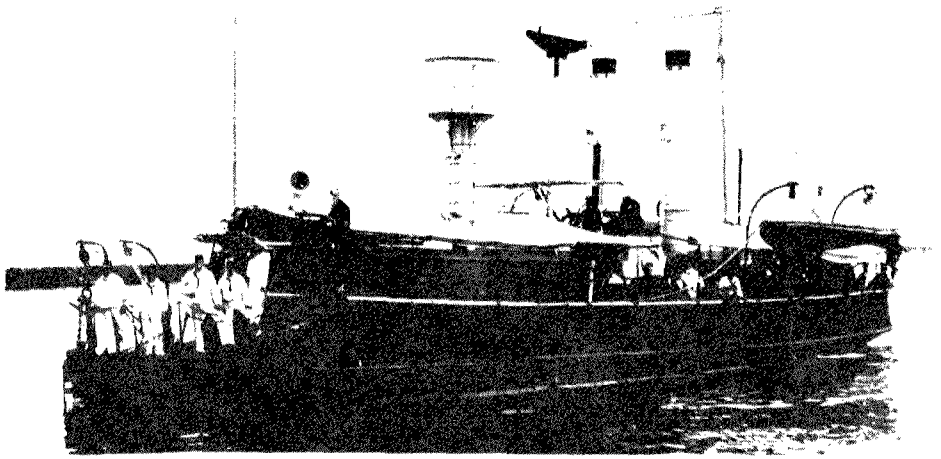

foto 1. Hr. Ms. Sperwer

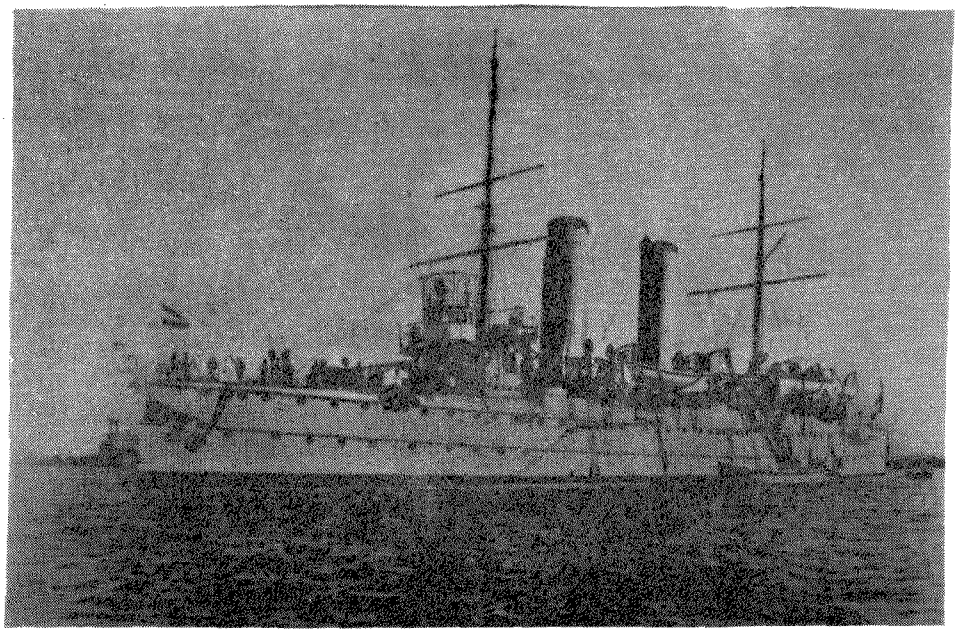

foto 2. Hr. Ms. Friesland

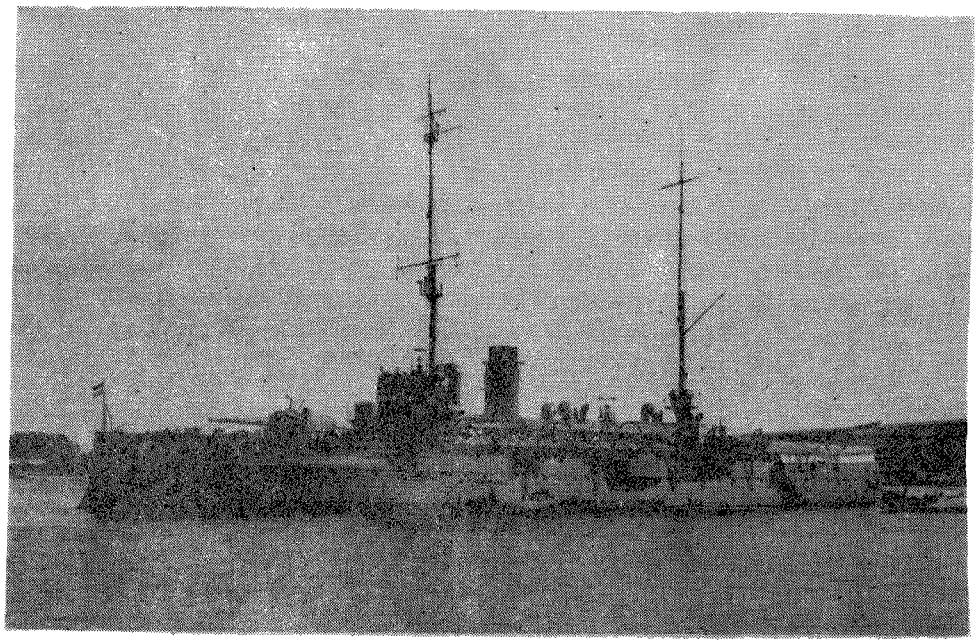

foto 3. Hr. Ms. Jacob van Heemskerk

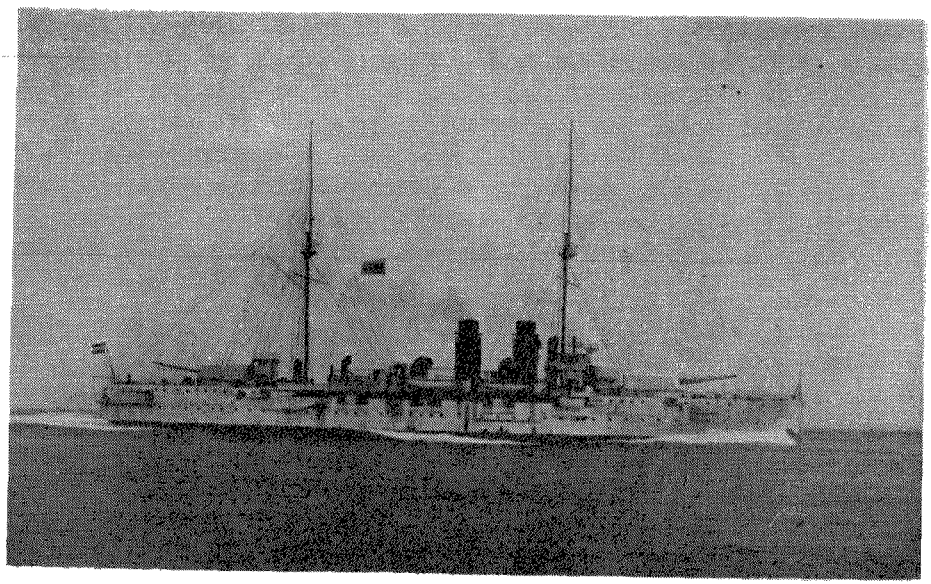

foto 4. Hr. Ms. De Zeven Provinciën

Silhouetten:

Figuur I Ramschip
Figuur II Rammonitor 2e klasse, type gladdeks.
Figuur III Monitor 2e klasse, type dekhuis.

De tijd van 1892 tot 1909 was een tweede aanbouwperiode voor onze vloot. De schepen uit de jaren 1870 waren toen verouderd, nieuwe typen schepen en strategieën werden vereist. De ontwikkeling van de torpedo's en de mijnen had, wat de kustdefensie betreft, gezorgd voor een geringere waardering van het kanon, maar grotere waarde geschonken aan de nieuwe wapens. Omstreeks de eeuwwisseling bezaten wij ongeveer veertig torpedoboten. Dan had Engeland, naast Frankrijk en Rusland, een nieuwe mededinger gekregen in Duitsland. Ook de Japanse vloot begon met zijn opbouw, evenals de Amerikaanse marine.
Voor Nederland betekende dit alles een gestadig uitrangeren van het gepantserde kustverdedigingsmaterieel (behoudens een enkel schip) en voor Nederlands-Indië een vervanging van de verouderde ramtorenschepen en Atjeh-kruisers door moderner materieel.
Men ontwikkelde een pantserschip en een kruiser, welke in een eskader in Indië slechts opgewassen waren tegen licht vijandelijk materieel en het voor het overige moesten hebben van de balance of power van de grote zeemogendheden. Voor het tonen van de vlag waren de schepen evenwel zeer geschikt; gezien ook hun robuust en krachtig silhouet met zware geschuttorens leken zij echte vechtschepen, des vrais loups de camps.
Ook de kruisers met hun fraaie lijnen waren echte vertegenwoordigers van de belle époque, vooral in de Indische livrei: witte romp, gele hoge schoorstenen en blinkend koper en lofwerk op boeg en hek.
En dan waren al deze schepen natuurlijk zeer geschikt voor het steunen van de vele expedities die het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger in ons eilandenrijk ondernam.
Met de nieuwe pantserschepen deed een scheepstype weer zijn intrede bij de marine dat eer een voortzetting leek van de schepen type STIER dan van de schepen type KONING DER NEDERLANDEN. Zij waren niet sterk genoeg als slagschip en niet snel genoeg voor een kruiser, men kon met recht spreken van mini-slagschepen. De moderne slagschepen van de grote mogendheden waren omstreeks de eeuwwisseling reeds 10.000 ton groot en voerden vier kanons van 30 cm., onze kleine pantserschepen waren 3500-5000 ton en waren met twee of drie kanons van 21 of 24 cm bewapend.
Ook de snelheid van deze schepen was slechts 16 mijl, die van kruisers tenminste 20 mijl. Onze schepen konden tegen slagschepen niet op en konden kruisers niet onder schot krijgen. Het 'kleine pantserschip', was de benaming die men in latere tijd aan deze pantserschepen gaf. Zij waren bestemd voor algemene diensten maar zij pasten niet in de vloten van de grote mogendheden. Tegenwoordig bestaat gelukkig een geheel ander principe nu ieder groot schip van de marine past in het grote verband van de geallieerde vloot.
De vernieuwing van de vloot begon in 1891 en eindigde enige jaren voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Als eerste schip liep toch nog een monitor van stapel, de "REINIER CLAESZEN", speciaal bestemd voor de Zuidelijke zeegaten, de laatste van het monitor-type en een lelijk schip (figuur IV).

In 1894 werden niet minder dan drie pantserschepen te water gelaten, zeewaardige vaartuigen van de klassieke KORTENAER-klasse, de andere schepen voerden de namen: "PIET HEINen EVERTSEN" (figuur V). Schepen die zowel in Indië als in Nederland en elders in de wereld dienst deden tot de Eerste Wereldoorlog. Alleen de'KORTENAER' toonde de vlag in West-Indië in de oorlogsjaren en werd in 1920 uit de dienst genomen.
Als merkwaardigheid dient vermeld te worden dat de 21 cm. kanonnen, waarmede deze schepen bewapend waren, afkomstig waren van ontwapende kanonneerboten.
Inmiddels was ook de bouw van kruisers niet verwaarloosd; behalve de voorlopers "JAVA" en "SUMATRA" liep in 1892 de eerste van de pantser dekschepen (ook kruisers genoemd) van stapel, nl. de "KONINGIN WILHELMINA DER NEDERLANDEN" (figuur VI), een soort pantserschip zonder gordelpantser, wel met een pantserdek; door een niet bijzondere snelheid was dit schip vlees noch vis, maar weer een algemene dienstoorlogsschip.
Maar dat werd anders met de bouw van de kruisers type HOLLAND en GELDERLAND (figuur VIII). Met hun 20 mijls vaart waren deze schepen op de hoogte van hun tijd en kwamen in iedere vloot van pas. Natuurlijk kleefden aan kruisers nadelen, zij verouderden sneller dan de op het kanon en pantser georiënteerde schepen.
Van 1896 tot 1899 liepen de "HOLLAND, FRIESLAND, ZEELAND, GELDERLAND, UTRECHT en NOORD-BRABANT, van stapel. Zij dienden overal ter wereld, de laatste van hen, de GELDERLAND, nog in de Tweede Wereldoorlog, toen het schip in 1944 ten onder ging.
Nauwelijks was de laatste van de pantserdekschepen van stapel gelopen, of een nieuwe serie pantserschepen diende zich aan: de "KONINGIN REGENTES" in 1900, daarna de "DE RUYTER, HERTOG HENDRIK en MAARTEN HARPERTSZ TROMP" (figuur VII).
De schepen van dit type waren wel het echte voorbeeld van het kleine pantserschip en voor onze vloot zeer bruikbaar. Zij vormden de kern van de vloot in Indië tijdens de mobilisatie 1914-1918 en bleven lang in dienst, de "HERTOG HENDRIK", zelfs tot nu toe als logementsschip.
Deze schepen werden in 1905 nog gevolgd door de "JACOB VAN HEEMSKERCK", een pantserschip van ongeveer hetzelfde type, zij het dat de secundaire bewapening bestond uit zes kanons van 15 cm. inplaats van vier kanons. Het vaartuig was bestemd voor dienst in Nederland en West-Indië en is nooit in Oost-Indië geweest. Tijdens de laatste oorlog was het schip in ons land als batterijschip "YMUIDEN" de naam "HEEMSKERCK" was inmiddels aan een van de nieuwe flottilleleiders gegeven. Ook dit schip is nog als logementsschip aanwezig.
Als laatste van de Nederlandse pantserschepen liep in 1909 de "DE ZEVEN-PROVINCIEN" te water (figuur IX), een met 28 cm geschut bewapende bodem van groter charter, 6500 ton, vlaggeschip van schout-bij-nacht BAUDUIN's eskader in Indië (1914-1918).
In 1933 brak op dit schip muiterij uit, waarna de naam veranderd werd in "SOERABAIA".
In mei 1942 werd het vaartuig door een Japanse luchtaanval tot zinken gebracht.
Wat dit laatste pantserschip betreft zou men zich kunnen afvragen of in die tijd (1909) het bouwen van dergelijke schepen nog zin had.
De Russisch-Japanse oorlog met de slag bij Tsuchima was gestreden en had de krachtsverhoudingen in het Verre Oosten wel veranderd, Engeland had de "DREADNOUGHT" gebouwd, een type slagschip superieur aan welk bestaand schip -dan ook en de Brits-Duitse vlootbewapeningswedloop was in volle gang.

Was in plaats van de "ZEVEN-PROVINCIEN" voor ons een ander type schip, een pantserkruiser misschien niet meer op zijn plaats geweest?
Het antwoord op deze vraag blijft voorbehouden aan de derde periode van marine-scheepsbouw; een periode die nu, juist voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog begon.

Enige scheepsgegevens:

Type	Aantal	Waterverplaatsing	Artillerie	Pantser	Snelheid
Reinier Claeszen	1	2500 ton	1x21+1x17	120 mm. gord.	12 mijl
Kortenaer	3	3400 ton	3x21+2x15	150 mm. gord.	16 mijl
Koningin Regentes	4	5000 ton	2x24+4x15	150 mm. gord.	16 mijl
Heemskerck	1	5000 ton	2x24+6x15	150 mm. gord.	16 mijl
De Zeven-Provinciën	1	6500 ton	2x28+4x15	150 mm. gord.	16 mijl
Koningin Wilhelmina	1	4600 ton	1x28+1x21	75 mm. dek	16 mijl
Holland	6	4000 ton	2x15+6x12	50 mm. dek	20 mijl

Silhouetten: IV - IX.

N.B. Het predicaat Zr. Ms. en Hr. Ms. voor de namen van de oorlogsschepen is, conform de praktijk van artikelen van dezelfde geaardheid, weggelaten.

Literatuur:

Jaarboekjes van de Koninklijke Marine.
Artikelen in afleveringen van "Onze Vloot".
Diverse Weyer's Taschenbücher.
Diverse Marine-bladen.
Schlachtschiffe und Schlachtkreuzer-Breyer.
British Battleships-Parkes.
Diverse Jane's Fighting Ships.
Diverse scheepvaart musea.

CEREMONIEEL BIJ VAANDEL-UITREIKING IN NEDERLAND

De uitreiking van een vaandel of standaard is in Nederland een zeldzaam voorkomende gebeurtenis. Dankzij de medewerking van de kolonel van de Verbindingsdienst, de Commandant-Regiment Verbindingstroepen W. K. Rijsdijk wordt de Stichting voor Banistiek en Heraldiek in de gelegenheid gesteld het volledige "draaiboek" van het gebeuren als extra nummer van Vexilla Nostra te publiceren. Leden van de Ned. Vereniging t. Beoef. v. d. Mil. Historie worden in de gelegenheid gesteld tot 10 juni a. s. exemplaren van deze bijzondere uitgave te bestellen.
Per stuk ƒ 2,50 + ƒ 0,60 porto (betaling en bestelling uitsluitend per cheque of postwissel aan: Stichting voor Banistiek en Heraldiek, Huis Midgaard aan de Brink, Muiderberg - 1235).

STUDIEAFDELING MILITAIRE MUZIEK

Mr. R. A. Schimmel, De Mildestraat 57, 's-Gravenhage.

Eindelijk weer eens wat nieuws over de militaire grammofoonplaten.
In België zijn nu wel zo wat alle Belgische militaire marsen op de plaat gezet, alsmede een vrij groot aantal Belgische militaire signalen.

a. Cavaleriemarsen en - signalen: marsen van 1 en 2 Gidsen, 1, 2, en 4 Jagers te paard, 1, 2, 3, 4, 5 en 6 Lanciers, alsmede de Pantserschool. Voorts een aantal cavaleriesignalen (reveille, paardenpoetsen etc.)
b. Artilleriemarsen: marsen van 1, 2, 3, 6, 14, 20, 43, 65 en 73 Art., van Art. te paard en van de DTCA;
c. Infanteriemarsen Nr. 1 (Actieve eenheden): marsen van 5, 6 en 12 Linie, 1 Grenadiers, 2 Jagers te voet, 2, 3, en 4 Karabiniers Wielrijders, 1 Karabiniers, 1 Ardeense Jagers, Parachutisten, Commando's Bataillon Bevrijding, Militaire Politie, Infanterieschool;
d. Infanteriemarsen Nr. 2 (Ontbonden eenheden): marsen van 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 19 Linie, 1 en 3 Jagers te voet, 2 Grenadiers, 2 Karabiniers;
e. Belgische militaire marsen en signalen: marsen van 1 Gn, TTR, Genie, KwMt, Genie v. h. Cavaleriekorps, Ord., RASC, REME, en zes eskadronsmarsen van het 1 G; voorts infanteriesignalen zoals wekken, geneesheer, maaltijd, brievenbesteller etc.
f. Brabançonne en verschillende Belgische militaire marsen en signalen: marsen van Luchtmacht, Zeemacht, Lt. Avn, Rijkswacht, Kon. Mil. School, Kon. Cad. School, Kon. Sch. GD, Sch. Esc. Lt. Avn, OLt Vb. Sch.; voorts de ceremoniele signalen (open de ban, aan de standaard, etc.)

Alles uitgevoerd door de Muziekkapel van de Gidsen.
Per giro te bestellen op postrekeningnummer 1907.91 van de Centrale Dienst voor Sociale en Culturele Aktie, Afdeling Cultuur en Vrije Tijd, Steenweg op Waver 821, Brussel; op de giro-overschrijvingskaart vermelden welke platen men wenst. Prijs per plaat (incl. verzending naar Nederland) 156 B. Fr..
U ziet, keus genoeg! De Centrale Dienst is een onderdeel van de Belgische Generale Staf, die deze zaken kennelijk verzorgt. Misschien iets voor onze Generale Staf? Waarschijnlijk niet, zelfs kerstkaarten mogen al niet meer.

Verder nieuws:
Philips 6410.059 "On the Quarterdeck", 13 marsen van K. J. Alford door de Marinierskapel. Goed gespeeld, merendeels overbekende marsen als Colonel Bogey, Thin red line, Great little army enz. Een soortgelijke plaat kwam een aantal jaren geleden uit, gespeeld door de Royal Marines Band. Prijs ƒ 17,50.

Zweden: goede tweede LP van Militarmusikkaren i Uddevalla (na de vrijwel totale opheffing van de Zweedse militaire muziek geheten: Regionmusiken Uddevalla Musikavdelning) "Gyllene Bocken" (Gouden Boek) met aan de ene kant marsen van het vroegere Hälsinge Regiment en aan de andere muziek uit die streek en composities van vroegere kapelmeesters, voornamelijk in driekwartsmaat. Op Mercury 6421.502.
Op CBS S 65092 "I Parad" door Het Kungl. Västmanlands Flygflottiljs Musikkar (was afgelopen jaar op Taptoe Delft) met marsen waarvan ik de titels maar achterwege laat omdat u er toch nog nooit van gehoord zult hebben, behalve Marcia Carolus Rex.
Beide platen alleen in Zweden te bestellen.
Noorwegen: Nett Reords NETT 515 met H. M. Kongens Gardes Musikkorps met een kant Noorse militaire marsen en een kant muziek van Noorse componisten (Grieg, Halvorsen) in wat lichtere stijl.
In Spanje is de militaire muziek groots aangepakt: bij Philips (Spanje) verscheen een album van tien stereo LP's (bestelnr. 5 AMM 010) met dik boek met deels gekleurde prenten (totale prijs ongeveer *f* 135,--), waarin de Spaanse militaire muziek en haar geschiedenis in extenso is weergegeven van de twaalfde eeuw af tot composities van 1972 toe.
Niets is vergeten, er is ook uit vroeger eeuwen orgel-, clavecimbel-, luit- en harpmuziek met militair karakter (heldenballaden etc.). Een uniek werk, naar verhouding goedkoop, en gebracht door een keur van Spaanse, voornamelijk militaire orkesten.
Signalen, soldatenliederen, hymnen horen erbij. Van de muziekkorpsen noem ik de Lijfgarde van het Staatshoofd en de Generalissimo, het Bataljon van het Ministerie van het Leger, de Marinierskapel, een Luchtmachtkapel, de Divisie Acorazada.
West Duitsland: Elite Special SOLP 497 "Zwischen Rhein und Mosel" door Heeresmusikkorps 5, Koblenz. Marsen als Ehrenbreitstein-Marsch, Westerwald Marsch, Mosel-Marsch en verder het soort blaasmuziek dat in die streken gebruikelijk is op Rijnreisjes etc. Eerste LP van het eerst in de Bundeswehr geformeerd orkest.
Ariola 86051 IU "Olympisches Feuer" door het Stabmusikkorps met Olympische, meest moderne marsen en andere muziek. Zonder meer goed.
Luxemburg: Delta LP 40.082 "Marches Luxembourgoises" door de Musique Militaire Grand-Ducale: alle marsen van Lux. componisten. Alleen ter plaatse te krijgen.
Nog even België: Decca 790/193.503-X, "25 jaar Muziekkapel van de Zeemacht" met Belgische (Defile der Blauwe kragen, Mars van de Zeemacht, Oostende 1000, Mars van de Veldartillerie) en andere marsen, en wat modern werk.
Een volgende keer meer!

CORRESPONDENTEN DER STUDIE-AFDELINGEN

(1) de studie-afdeling, 'KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS K.L.'
o.l.v. E.W. van Popta, Columbusstraat 260, 's-Gravenhage

(3) de studie-afdeling, 'UNIFORMKUNDE'
o.l.v. Dr. F.G. de Wilde, Jan Steenlaan 62, Naarden

(4) de studie-afdeling 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN'
o.l.v. H.G. Meyer, Jonkerstraat 55, Weurt bij Nijmegen

(5) de studie-afdeling 'MILITAIRE EMBLEMEN'
o.l.v. B.C. Cats, Claudiagaarde 72, Bussum. en
C. van Ekeris, Tesselschadelaan 147, 's-Gravenhage

(6) de studie-afdeling, 'WAPENS en MUNITIE'
o.l.v. G.J. de Graaff, de Ruyterkade 110 III, Amsterdam.

(7) de studie-afdeling 'MILITAIRE MUZIEK'
o.l.v. Mr. R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 's-Gravenhage

(8) de studie-afdeling 'VESTINGBOUW, KASTEELKUNDE, MILITAIRE GEBOUWEN'
o.l.v. A.F. Lancker, Grote Spie 347, Breda

(11) de studie-afdeling 'TWEEDE WERELDOORLOG'
o.l.v. J.H.M. Berlemon, Paramaribostraat 63, Leiden

(12) de studie-afdeling 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN'
o.l.v. A.J. Weekenstroo, Heerenstraat 9-11, Buren

(16) de studie-afdeling 'MILITAIRE GENEALOGIE'
o.l.v. Ir. Ch.C. van der Vlis, Anna van Burenlaan 59, Haarlem

(17) de studie-afdeling 'MILITAIRE FOLKLORE'
o.l.v. L. Verhoeff, Gevers Deynotweg 50, Scheveningen

(19) de studie-afdeling 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT'
o.l.v. H.J. Schakelaar, Utrechtseweg 411, De Bilt

(20) de studie-afdeling "KNIL"
o.l.v. W.R. van der Weide, Velperweg 147, Arnhem

INTERESSEGEBIEDEN, WAAR (NOG) GEEN STUDIE-AFDELINGEN VOOR ZIJN OPGERICHT:

(2) 'tradities en ceremonieel'
(9) 'Koninklijke Marine - geschiedenis, scheepsbouw, varende Marine'
(10) 'Napoleontica'
(13) 'Vaandels'
(14) 'Eerste Wereldoorlog'
(18) 'Militaire voertuigen, tanks'
(21) 'Militaire bibliografie, tijdschriften'

*** De tussen haakjes geplaatste nummers zijn indicaties t.b.v. de ledenlijst.